

Yalçinkaya, F. (2021). Kitap Tanıtımı – Uygur Halk Edebiyatının Esasları. Yaz:
Zunun, M. & Rahman, A. *Folklor Akademi Dergisi*. Cilt:4, Sayı:2. 390 – 392.

Makale Bilgisi / Article Info

Geliş / Recieved: 02.05.2021

Kabul / Accepted: 24.07.2021

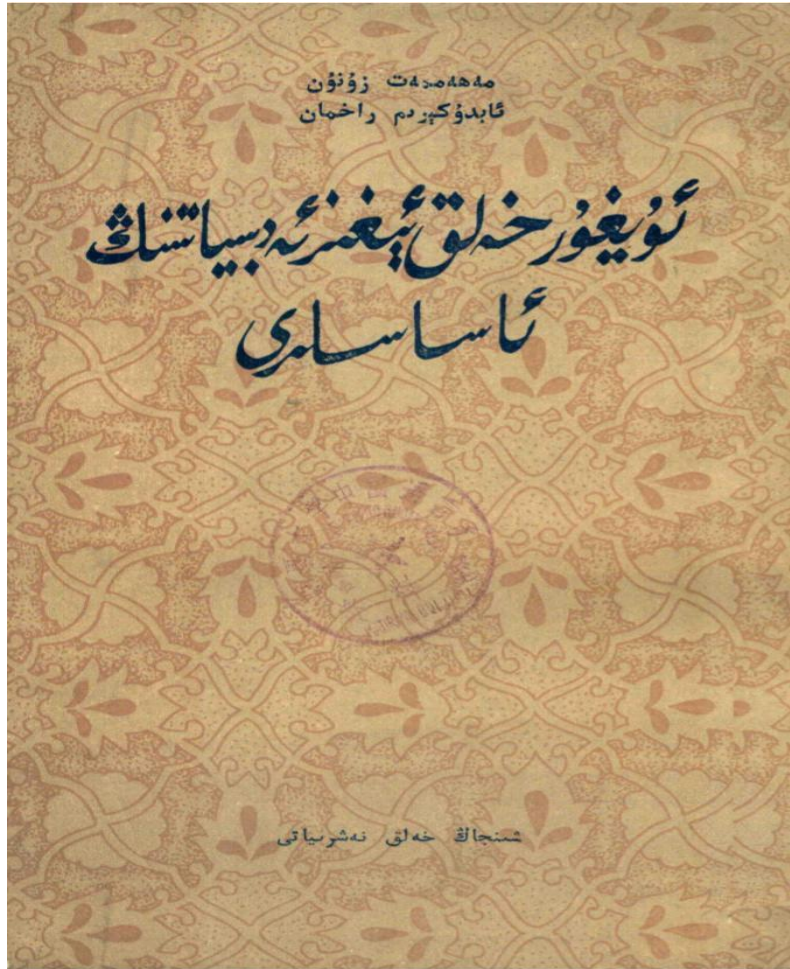
Kitap İnceleme / Book Review

UYGUR HALK EDEBİYATININ ESASLARI

Fatoş YALÇINKAYA*

Mehemmet Zunun ve Abdükérim Raħman, Uygur Halk Égiz Edebiyatiniñ Asasliri, Ürümçi:
Şincañ Halk Neşriyatı, 1982, 504 sayfa

* Dr., Araştırmacı, İzmir/Türkiye, fatos-yalcinkaya@hotmail.com, ORCID: 0000-0002-8864-1608

Uygur Halk Eğiz Edebiyatiniñ Asasliri adlı kitap Mehemmet Zunun ve Abdükérim Raħman tarafından hazırlanmış, 1982 yılında Ürümqi’de Şincan Halk Neşriyatı tarafından yayımlanmıştır. 504 sayfalık olan kitap Arap alfabesiyle yazılmıştır. Kitabın Türkiye Türkçesine aktarılmış tam adı şu şekildedir: Uygur Halk Sözlü Edebiyatının Esasları. Biz ise Türkiye’deki çalışmalarla bütünlük sağlaması adına eserin adını *Uygur Halk Edebiyatının Esasları* şeklinde aktarmayı uygun bulduk. İncelememizin devamında, bölümlerin Türkiye Türkçesine aktarılmış adları kullanılacaktır. Gerek görülmedikçe transkripsiyonlu Uygur Türkçesi kullanılmayacaktır.

Uygur Halk Edebiyatının Esasları adlı kitap bir giriş ve on bölümden oluşmaktadır. Kitap, iki bilim insanı tarafından hazırlanmış olmasına rağmen hangi bölümün hangi bilim insanı tarafından hazırlanmış olduğu belirtilmemiştir.

Giriş kısmında Uygur Edebiyatı hakkında oldukça kapsamlı bilgi verilmiştir. Bu kısımda sözlü edebiyatın yazılı edebiyattan farkı; sözlü olarak yaratılan halk bilgisi ürünlerinin derlenmesi ve düzenlenmesi; sözlü edebiyat ürünlerinin konuları ve içtimai özellikleri üzerinde durulmuştur.

Birinci bölüm *Uygur Halk Edebiyatının Etnografik Şekilleri* başlığını taşımaktadır. Bu kısımda Uygur halk bilgisi ürünleri hakkında genel bilgi verilmiştir.

Uygur Halk Koşakları adlı ikinci bölüm kitabın en hacimli bölümüdür. Bu bölümde koşaklar hakkında genel bilgi verildikten sonra koşakların sınıflandırılmasına geçilmiştir. Koşaklar; *Emek Koşakları*, *Siyasi Koşaklar*, *Günlük Koşaklar*, *Muhabbet Koşakları* ve *Çocuk Koşakları* şeklinde sınıflandırılmıştır. Her koşak türünün tanımı yapılmış, örneklerle desteklenmiştir. Örnekler üzerinde yapı, şekil ve işlev özellikleri hakkında bilgi verilmiştir. Uygur halk koşaklarının yazılı edebiyata etkileri hakkında bilgi verildikten sonra bütün koşaklar toplu olarak ele alınmış; yapı, şekil ve işlev özellikleri hakkında bilgi verilmiştir.

Üçüncü bölüm *Uygur Halk Nakşaları ve 12 Makam* adını taşımaktadır. Giriş kısmında nakşalar hakkında genel bilgi verildikten sonra 12 Makam kısmına geçilmiştir. *12 Makam* Uygur kültür hayatının en önemli kültürel unsurlarından biridir. Bu sebepten dolayı ayrı olarak derinlemesine ele alınıp incelenmiştir. 12 Makam’ın Uygur halk nakşalarıyla olan ilişkisi, 12 Makam’ın şekli, yapısı, gelişme süreci ve içtimai rolü üzerinde durulmuştur.

Uygur Halk Destanları adını taşıyan dördüncü bölümde destanın tanımı, tarihi gelişimi, önemi ve destan üzerine yapılan çalışmalar hakkında bilgi verilmiştir. Uygur halk destanları üç ana başlıkta incelenmiştir:

En Eski Uygur Halk Destanları: *Oğuznâme*, *Alp Er Tunga*, *Ergenekon*, *Dokuz Uygur*, *On Uygur* ve *Dede Korkut* bu başlık altında yer almıştır.

İslamiyet Etkisiyle Oluşan Destanlar: *Leyla ile Mecnun*, *Yusuf ile Züleyha*, *Şahsenem ile Garip*, *Hurlika ile Hemrecan*, *Tahir ile Zühre*, *Kamer Şah*, *Senuber* vb. eserler bu başlık altında incelenmiştir.

Yakın Zamandaki Tarihi Destanlar: *Nozugum Destanı*, *Seyit Noçi Destanı* vb. eserler de bu kısımda incelenmiştir.

Destanlar konularına göre *muhabbet ve vefakârlık*, *vatanperverlik ve kahramanlık* şeklinde sınıflandırılmıştır.

Efsane ve Rivayet başlığını taşıyan beşinci bölümün ilk kısmında efsane ikinci kısmında ise rivayet incelenmiştir.

Altıncı bölüm *Uygur Halk Masalları* başlığını taşımaktadır. Bu bölümde masalın tanımı, sınıflandırılması vb. hakkında bilgi verilmiştir. Burada Uygur masalları *Günlük Masallar* ve *Hayvan*

Masalları şeklinde sınıflandırılmıştır. Masalların önemi hakkında bilgi verilerek bu bölüm sonlandırılmıştır.

Yedinci bölüm *Uygur Halk Fıkraları ve Meselleri* adını taşır. Bu bölümün ilk kısım fıkra türüne ayrılmıştır. Burada fıkra hakkında bilgi verildikten sonra Uygur folklorunda yer alan üç fıkra tipi ele alınıp incelenmiştir. *Nasreddin Hoca, Molla Zeydin, Selley Çakan* tipleri hakkında bilgi verilmiş, bu kısım örneklerle desteklenmiştir. Yedinci bölümün ikinci kısmı ise *Mesellere* ayrılmıştır. Meseller kahramanları insanlar, hayvanlar, insan ve hayvan birlikte olan masallardır. Meseller; hiciv ve komik unsurları ağır bastıkları için bazen masallar bazen fıkralar bazen de başlı başına ayrı bir tür olarak ele alınıp incelenmiştir. Her mesel mutlak suretle bir hikmet içerir. Hiciv mesellerin olmazsa olmazıdır. Meseller didaktik eserlerdir.

Sekizinci bölüm *Atasözleri ve Deyimler* başlığını taşır. Burada atasözü ve deyimler hakkında bilgi verildikten sonra örneklere geçilmiştir. Bazı örnekler açıklamalarıyla birlikte verilmiştir.

Dokuzuncu bölüm *Bulmaca ve Bilmece* adını taşır. Bu kısımda da tanımlar ve örneklere yer verilmiştir.

Onuncu bölüm *Yeni Halk Koşakları ve Koşakçıları* adını taşır. Burada *Sadir Palvan ve Onun Koşakları, Nozuğum ve Onun Koşakları, Ayup Samsak ve Onun Koşakları, Mehemmet Tapir ve Onun Koşakları* adı altında incelenmiştir. Bütün bu başlıklar örneklerle desteklenmiştir.

Bu kitap Uygur halkbiliminin en önemli eserlerinden biridir. 1982 yılında yayımlanmıştır. Zamanına göre oldukça kapsamlı bir çalışmadır. Kendisinden sonraki birçok çalışmayı etkilemiştir. Uygur halkbilimi üzerine çalışacak bilim insanlarının bu üç çalışmayı mutlaka görmeleri gerekmektedir. Bunları görüp karşılaştırmak oldukça faydalı olacaktır. Mehemmet Zunun ve Abdükérim Raħman'ın *Uygur Helk Égiz Edebiyatiniñ Asasliri* (1982); Mehemmetcan Sadık'ın *Uygur Helk Égiz Edebiyati Heħkide* (1995) ve Osman İsmayil'in *Uygur Helk Égiz Edebiyati Heħkide Umumiyy Bayan* (1998) adlı halkbilim kitapları Uygur folkloru hakkında oldukça geniş bilgiler içermektedir.¹

Mehemmetcan Sadık tarafından hazırlanan *Uygur Helk Égiz Edebiyati Heħkide* adlı kitap 1995 yılında yayımlanmıştır. Osman İsmayil tarafından hazırlanan ve 1998 yılında yayımlanan *Uygur Helk Égiz Edebiyati Heħkide Umumiyy Bayan* adlı çalışmalar birbirleriyle ortak özellikler göstermektedir. Bu kitaplar Uygur Halk Edebiyatı hakkında hazırlanmış kapsamlı çalışmalardır. Bu bakımdan oldukça değerlidirler. Bu üç çalışmanın ortak özellikleri çok olmasına rağmen birbirinden ayrılan yönleri de mevcuttur. Halk bilgisi ürünlerinin tanımları, sınıflandırmaları, yapısal ve işlevsel özellikleri ve vermiş oldukları örnekler bakımdan kısmen farklılıklar gösterir. Bu sebepten her üç çalışma da halkbilimi alanı için son derece değerli çalışmalardır.

Sonnotlar

1. Mehemmetcan Sadık'ın *Uygur Helk Égiz Edebiyati Heħkide* ve Osman İsmayil'in *Uygur Helk Égiz Edebiyati Heħkide Umumiyy Bayan* adlı çalışmalar hakkında yapmış olduğum kitap kritiği çalışmalarını yayın aşamasında olduğunda bu çalışmalar hakkında kısaca bilgi verilmiştir.

Kaynaklar

- İSMAYİL, O. (1998). *Uygur Helk Égiz Edebiyati Heħkide Umumiyy Bayan*. Ürümçi: Şıncañ Helk Neşriyatı.
- SADİK M. (1995). *Uygur Helk Égiz Edebiyati Heħkide*. Ürümçi: Şıncañ Helk Neşriyatı.
- ZUNUN, M. ve RAĖMAN, A. (1982). *Uygur Helk Égiz Edebiyatiniñ Asasliri*. Ürümçi: Şıncañ Helk Neşriyatı.